

Empirische rechtssociologie in Nederland

Overzicht van onderzoek in de periode van 1968-1979

O. W. M. Kamstra

1 Inleiding

In deze publikatie wordt een overzicht gegeven van het empirisch onderzoek op het terrein van de rechtssociologie dat in Nederland is verricht in de periode 1968-1979. Dit overzicht sluit aan bij een eerder overzicht van Glastra van Loon (15)¹ waarin nederlandse studies op het gebied van de rechtssociologie werden besproken; het betrof een aantal publikaties, niet uitsluitend empirisch van aard, verschenen in de periode 1930-1969.

Onder empirisch onderzoek wordt verstaan elk onderzoek waarbij gebruik gemaakt wordt van nieuw, d.w.z. nog niet eerder gepubliceerd, feitenmateriaal.

Een gordiaanse knoop bij het samenstellen van de te bespreken onderzoeken bleek de afgrenzing van rechtssociologisch onderzoek van onderzoek van politicologische en criminologische herkomst. De knoop werd niet ontward maar doorgehakt door uit te gaan van de omschrijving die Hoekema (25) geeft. 'Rechtssociologen kijken vanuit het recht naar de maatschappij en vanuit de maatschappij naar het recht. Het doel van de rechtssociologie valt uiteen in twee stukken:

- a. Feitelijk nagaan of (en waardoor) rechtsregels en andere rechtsverschijnselen, werkzame (feitelijke) invloed op de gedragingen van de mensen en op de maatschappij in het algemeen uitoefenen.
- b. Feitelijk nagaan of (en waardoor) rechtsregels en andere rechtsverschijnselen feitelijk veroorzaakt zijn door (althans feitelijk samenhangen met) andere empirische factoren uit de maatschappij (bijvoorbeeld de economische situatie)².

Deze definitie werd uitgewerkt tot een procedure om literatuur te selecteren, waarbij de volgende regels in acht werden genomen. Uit het empirisch nederlands onderzoek in de betrokken periode werd opgenomen:

- elk onderzoek verricht aan een instituut of afdeling voor rechtssociologie, al dan niet in oprichting;
- elk onderzoek, uitgevoerd door onderzoekers werkzaam bij criminologische instituten en vakgroepen, dat niet strikt criminologisch is;³
- politicologisch onderzoek waarbij het recht centraal staat en dat niet organisatie-sociologisch van aard is;
- onderzoek van het Wetenschappelijk Onderzoek

en Documentatie Centrum van het Ministerie van Justitie dat niet strikt criminologisch van aard is, noch in sterke mate het karakter heeft van feiten verzamelen ten behoeve van de problemen-van-de-dag van het Ministerie van Justitie.

Binnen deze beperkingen heeft dit overzicht de pretentie een complete opsomming van het empirisch nederlands rechtssociologisch onderzoek in de periode 1968-1979 te bevatten.³

2 Indeling van dit artikel

Het ligt voor de hand op het 'wat, hoe en waarom' in te gaan om een indruk te geven wat rechtssociologie in Nederland zoal voorstelt.

Wat er wordt onderzocht komt in paragraaf 3 aan de orde. Daarin wordt ingegaan op het groeiend aantal publikaties (3.1), op de velden die de aandacht van de onderzoekers hebben getrokken (3.2) en de vraagstellingen waarover zij zich hebben gebogen (3.3), en wordt summier ingegaan op de initiatieven tot de onderzoeken (3.4).

Hoe de onderzoeken verlopen komt in paragraaf 4 aan bod. Er wordt getracht de wijze van onderzoeken te karakteriseren door aan te geven welke dataverzamelings- en verwerkingstechnieken gebruikt zijn (4.1), welke soort — in methodologische zin — onderzoek er wordt gedaan (4.2) en van welke wetenschapopvatting wordt uitgegaan (4.3).

Waarom deze onderzoeken worden gedaan komt slechts terloops ter sprake in paragraaf 3.4.

Tenslotte worden samenvattende opmerkingen over theorievorming en methodologie van het empirisch rechtssociologisch onderzoek in Nederland gemaakt in paragraaf 5. In die paragraaf wordt ook getracht de lijnen door te trekken naar de toekomst.

Over het verloop van elk onderzoek afzonderlijk

Drs. O. W. M. Kamstra (1942) studeerde psychologie aan de Universiteit van Amsterdam en is daar thans werkzaam in de vakgroep Rechtssociologie.

Adres: Juridisch Instituut, Kloveniersburgwal 72, Amsterdam.

---

is in de paragrafen 1 t/m 5 zeer weinig informatie te vinden. In overzicht 3 zijn de onderzoeken geordend op een wijze die in de tekst nader is toegelicht. Uitgaande van overzicht 3, werden afzonderlijke onderzoeken in groepen verdeeld. Over de verschillende groepen onderzoeken wordt in een bijlage meer gedetailleerde informatie gegeven.⁴

3 Wat wordt er, in welke mate, onderzocht?

3.1. Zoals uit overzicht 1 blijkt is het aantal publikaties sterk toegenomen, vergeleken met de in totaal 11 publikaties die in het voorgaande overzicht (15) werden vermeld.

Overzicht 1
Aantallen publikaties pagina's tekst, in drie perioden

Periode	Artikelen	Boeken/ rapporten	Pagina's
'68 t/m '71	3	4	906
'72 t/m '75	7	12	2.540
'76 t/m '79	12*	14	2.602
'68 t/m '79	22	30	6.048

* inclusief drie overzichtspublikaties.

3.2. In de hiervoor aangehaalde omschrijving van rechtssociologie komt het begrip 'recht' voor. Een

Overzicht 2
Aantal publikaties per aandachtsveld, in drie perioden

Periode	Wetgeving	Handhaving	Berechting	Rechtshulpverlening
'68 t/m '71	3	1	2	1
'72 t/m '75*	7	1	7	2
'76 t/m '79**	9	8	6	3
'68 t/m '79	19	10	15	6

* publikaties 28 en 29, beide uit '74, zijn niet ingedeeld.

** drie overzichtsartikelen werden wèl ingedeeld.

De aandacht voor wetgeving en berechting is ongeveer gelijk, die voor handhaving is de laatste jaren sterk toegenomen terwijl de rechtshulpverlening de minste aandacht krijgt.

3.3. Binnen de verschillende aandachtsvelden

eerste aanzet om aan te geven wat wordt onderzocht, is het onderscheiden van aandachtsvelden binnen 'het recht'. In overzicht 2 worden vier aandachtsvelden genoemd:

— *wetgeving*, waarmee niet alleen 'de kroon plus het parlement' wordt aangeduid, maar ook bv. een gemeenteraad, die weliswaar geen wetten in formele zin uitvaardigt, doch wel bindende regels kan vaststellen;

— *handhaving van wetten*, dit gebeurt door het Openbaar Ministerie (O.M.), in het bijzonder door de Officieren van Justitie (OvJ) en door de gemeente- en rijkspolitie. Bij handhaving van bv. de orde in bedrijven speelt de bedrijfspolitie en in havens de havenpolitie, een rol. Daarnaast wordt het werk van ambtenaren van bv. de keuringsdienst van waren hieronder gevat;

— *berechting*, deze vindt veelal plaats door rechters van rechtbanken en raadsheren van hoven, doch o.a. ook door rechters van Raden van Beroep en door degenen die belast zijn met tuchtrechtspraak, bv. in bedrijven;

— *rechtshulpverlening*, dit is vanouds het werk van advocaten, maar daarnaast wordt rechtshulp gegeven door notarissen, sociale raadsliden, rechtswinkeliers en vakbondsfunctionarissen.

Deze vier aandachtsvelden binnen het recht komen in overzicht 2 terug.

wordt een beperkt aantal vraagstellingen aan de orde gesteld. Er kunnen een viertal vraagstellingen, met onderverdelingen, worden onderscheiden:

I. Verbanden tussen normen en feiten worden onderzocht, bijvoorbeeld

a. door discrepanties aan te tonen tussen de prak-

tijk van het contracteren, waarbij standaardcontracten in veruit de meeste gevallen voorkomen, en de norm waarbij steeds nog wordt uitgegaan van het contract als wilsovereenkomst tussen vrije individuen;

b. sommige bij de wetstoepassing betrokken ambtenaren hebben een wettelijke of feitelijke zgn. discretionaire bevoegdheid (rechter, OvJ, politie). Deze bevoegdheid houdt in dat de functionaris uit de gevallen waarin opgetreden kan worden, die gevallen selecteert waarin optreden opportuun blijkt. Die selectie gezien vanuit de functionaris, leidt tot vragen als b.v.: Zal ik in dit geval wel/niet verbaliseren, voorgeleiden, gevangenisstraf geven, kan tot resultaten leiden waarvan niet met redelijkheid gezegd kan worden dat er 'toevallig', m.n. zonder aanzien des persoons, zo'n resultaat ontstaat. Het aantonen van selectie en het onderzoeken van de beïnvloedende factoren, is een geliefkoosd onderwerp;

c. een kwantificering van de relatieve invloed van factoren als geslacht, leeftijd, beroepsopleiding, eerdere veroordelingen, ernst van het delict, op het verbaliserings-, vervolgings- en straftoemingsgedrag komt bij zgn. jurimetrisch onderzoek aan de orde;

d. de macht van een tweede kamer of gemeenteraad kan, legaal, worden gedelegeerd. Soms wordt deze macht feitelijk uitgehold. Delegatie en uitholling van macht zijn vraagstellingen die onderzocht zijn.

II. Effecten van vaststelling en toepassing van wetten.

Het vaststellen en toepassen van wetten heeft effecten, bedoelde en onbedoelde, positieve en negatieve. Zo heeft strafoplegging o.a. tot doel de bestrafte in de toekomst van bepaalde daden af te houden (speciale preventie) en/of anderen daarvan af te houden (generale preventie).

Zijn die effecten er en zijn deze empirisch vast te stellen? Het invoeren van de wet Wettelijke Aansprakelijkheid Motorrijtuigen beoogde o.a. verkeersslachtoffers te beschermen tegen de gevolgen van schade; hoe is dat uitgekapt?

III. Mening, kennis en ervaringen van burgers.

a. In het kader van de aan te brengen veranderingen in het erfrecht is de voorkeur van burgers gepeild. Ook is de mening gepeild t.a.v. kwesties die wellicht wettelijk geregeld zullen worden betref-

fende rechten van minderjarigen. De kennis die burgers hebben over het belastingrecht, over de mogelijkheid om aan rechtshulp te komen enz. als ook de factoren die met verschillen van kennis samenhangen, zijn onderzocht. De ervaringen en de meningen daaromtrent, van burgers met politie, rechters, raden van beroep enz. plus de beïnvloedende factoren, zijn ook vraagstellingen die aandacht krijgen.

b. Een tweetal publikaties werd opgenomen, waarin enigszins duidelijk wordt hoe sommige juristen met de onder IIIa genoemde informatie om kunnen springen.

IV. Gegevens over groepen juristen.

Informatie over bijvoorbeeld rechters — hoe oud, welke opleiding, welke carrièrelijn — en over juristen in het algemeen, is verzameld in een aantal rapporten.

In de eerder genoemde definitie van rechtssociologie wordt onderscheiden in enerzijds de invloed van het recht op de maatschappij en anderzijds de invloed van de maatschappij op het recht. De vraagstellingen kunnen worden opgevat als uitwerking van die twee soorten invloeden. Een eenduidige indeling van vraagstelling naar een van beide soorten invloed kan niet worden doorgevoerd omdat de hierboven gegeven vraagstellingen daarvoor te grof zijn; de grofheid komt de overzichtelijkheid van de indeling naar ik hoop ten goede. De indeling is vrijwel a-theoretisch.

In overzicht 3 zijn de publikaties uit de literatuurlijst, geordend naar aandachtsveld en vraagstelling, weergegeven.

3.4. De intensiteit waarmee elk aandachtsveld door de verschillende onderzoekers werd bestudeerd, verschilt van veld tot veld. Nemen wij 'aantallen publikaties' als index voor 'intensiteit' dan blijkt uit overzicht 2 dat de wetgeving de meeste aandacht heeft gekregen en rechtshulpverlening de minste.

Inzicht in de initiatieven die aanleiding waren tot deze onderzoeken kan o.a. worden verkregen door te onderscheiden in WODC-studies en overige studies. Over het WODC-beleid is reeds het een en ander gepubliceerd. De overige studies zijn mijns inziens te beschrijven vanuit de interesses van twee hoogleraren, Vinke en Enschedé. Vinke is geïnteresseerd in KOL-studies (Knowledge and Opinion

Overzicht 3

Publikaties geordend naar aandachtsveld en vraagstelling*

Vraagstelling	Wetgeving	Handhaving	Berechting	Rechtshulpverlening
<i>I. Norm en feit</i>				
a. discrepantie	16, 31, 59			
b. discretionaire bevoegdheid		7, 11, 20, 23 32, 33, 34	12, 17, 32, 53	2
c. jurimetrie		13, 51	36, 38, 51	
d. machtsverschuiving	24, 43, 44			
<i>II. Effecten</i>				
	5, 6, 45, 54	4, 22	22, 50, 58	2
<i>III. Meningen</i>				
a. ervaring en kennis van burgers	6, 27, 40, 41, 55, 56, 57	9, 10, 39	21, 49	14, 37, 48
b. juristen over IIIa	8, 35			
<i>IV. Getalsmatige achtergrondinformatie</i>				
	42	3, 18, 28, 29	3, 18, 28, 29, 30, 52	1, 28, 29, 47

* de nummers verwijzen naar de rangnummers in de literatuurlijst.

about Law) waarbij in de L het belastingrecht een behoorlijke portie aandacht krijgt; deze belangstelling voor kennis, meningen, attitudes en ervaringen van burgers kan ook bij Schuyt ontwaard worden. Door Schuyt werden de BTW, de rechtshulp en de Raden van Beroep onder de loep genomen. Enschedé is geïnteresseerd in (rationaliseren van) straftoemeting en, algemener gesteld, in het doorvoeren van rationaliseringstendensen. Ook bij Hoekema speelt het begrip rationaliteit een centrale rol. De rationaliteit van het rechtssysteem beschouwt hij als een te verklaren fenomeen; ook gebruikt hij rationaliseringstendensen als verklarende factor.

Het voorgaande samenvattend kan het antwoord op de vraag die de titel van deze paragraaf vormt als volgt worden beantwoord: er zit groei in de zaak, bijvoorbeeld in de lengte, waarbij die lengte is opgevat als 'omvang van dat deel van het werkkterrein van de rechtsociologie dat in studie is genomen'.

Naast deze materiële kant is er ook een formele kant aan de zaak onderscheidbaar. Om in de gekozen beeldspraak van lengte en breedte te blijven, wordt nu de breedte besproken. Onder breedte wordt hier verstaan 'de methodische, methodologische en wetenschapstheoretische kant van de zaak'.

4 Hoe wordt er, met welke voorkeur, onderzoek gedaan?

4.1. Bij de methodes van dataverzameling blijkt uit overzicht 4 het dossieronderzoek populair bij effectstudies en blijken interviews en (post)enquêtes populair waar het gaat om het verzamelen van meningen en om het verkennen van delen van de sociale werkelijkheid waarover nog weinig bekend is (in Nederland).

Overzicht 4

Gebruik dataverzamelingstechnieken, in drie perioden

Periode	Dossier	(Post)enquête	Overige*
'68 t/m '71	2	5	1
'72 t/m '75	6	12	3
'76 t/m '79	11	8	4
'68 t/m '79	19	25	4

* hieronder vallen inhoudsanalyse in engere zin en (participerende) observatie

Gelet op de methode van dataverwerking blijkt uit overzicht 5 dat met het voortschrijden der jaren steeds vaker multivariate verwerkingstechnieken worden toegepast. Dit hangt wellicht samen met de doorbraak in computergebruik op de afdelingen M & T van de lokale faculteiten der sociale wetenschappen.

Overzicht 5
Gebruik dataverwerkingstechnieken, in drie perioden

Periode	Uni-/bivariaat	Multivariaat
'68 t/m '71	6	1
'72 t/m '75	12	7
'76 t/m '79	16	7
'68 t/m '79	34	15

Een duidelijk voorbeeld van toepassing van multivariate verwerkingstechnieken is het jurimetrische onderzoek. Bij jurimetrisch onderzoek werd in de eerste studies (12) gebruik gemaakt van chi-kwadrat toetsen, later van correlatieberekening en partiële en multiële correlatiecoëfficiënten, vervolgens van stapsgewijze regressieanalyse en factoranalyse en tenslotte van kanonische correlatieberekeningen.

Bij de eerste onderzoeken waarin multivariate verwerkingstechnieken werden toegepast (13, 36, 38), werd ofwel de OvJ (13) ofwel de rechter (36, 38) in het visier genomen en werden de berekeningen in vele honderden bladzijden tellende boeken gepubliceerd. Recentelijk werden zowel OvJ als rechter in één onderzoek (51) bestudeerd, met gebruikmaking van multivariate verwerkingstechnieken, waarbij de publikatie, niet de vorm had van een boek maar van een artikel dat een luttel aantal bladzijden besloeg.

4.2. Een methodologische beschouwing wil ik structureren aan de hand van de vijf fasen van de empirische cyclus die A. D. de Groot aan een voldragen empirisch onderzoeksproject onderscheidt. Bij een groot deel van het gepubliceerde materiaal ligt het accent op de observatiefase en op de inductiefase. Het verzamelen van feiten-zonder-meer danwel het verkennen of verkennen-met-formulering-van-hypothesen dient hiertoe te worden gerekend.

Wat de deductieve fase betreft:

- enkele centrale begrippen zoals ernst van een delict, zwaarte van een straf met verschillende strafmodi, vertrouwen in justitie en wetstrouw werden instrumenteel gerealiseerd.
- accumulatie van kennis, die nu nog verspreid is over aandachtsvelden, over de belangrijkste (in de zin van de meest variante verklarende) varia-

belen is mogelijk. Het is bijvoorbeeld nu wel bekend welke factoren uit een dossier opgenomen dienen te worden om $\pm 40\%$ van de variantie in strafmaat te dekken; dat zijn niet 30 factoren maar 4 à 5.

Toetsend onderzoek van inhoudelijke hypothesen (niet bedoeld zijn onderzoekshypothesen zoals de nul-hypothese) komt niet voor.

In de evaluatiefase gaat het om het plaatsen van onderzoeksresultaten in een breed theoretisch verband. Welnu, er is wel vaak sprake van het formuleren van nieuwe onderzoeks(aan)vragen, maar nog niet van het tegen elkaar afzetten van theorieën (in meervoud dus). Wat wel gebeurt is dat hypothesen worden verworpen, maar nog geen enkele maal gaat dat ten gunste van een rivaliserende inhoudelijke (dus niet de geen-verschil) hypothese. De dekkingsgraad van het te bestuderen terrein, d.w.z. het aantal concurrerende theorieën betreffende één of meer feiten binnen een aandachtsveld, is nog niet zo groot. Elke onderzoeker kan nog onontgonnen terrein binnenstappen danwel met een geavanceerder verwerkingstechniek het podium halen. Van theorievorming, in de zin van het formuleren van uitspraken waaruit hypothesen geduceerd kunnen worden die inhoudelijk en niet louter onderzoekstechnisch van aard zijn, is nog nauwelijks sprake. Wel werden enkele centrale begrippen ontwikkeld die in nog te ontwerpen theorieën ingebed zullen moeten worden in empirisch calcifieerbare relaties.

4.3. Wetenschapstheoretisch gezien, toerekenend naar paradigmata zoals het kritisch-rationalisme, symbolisch-interactionisme en marxisme of, wijder, de dialectiek kan het volgende worden opgemerkt:

het marxisme komt in empirische, niet louter theoretiserende zin tot uiting in één samenvattend artikel (32). Bij de in dit artikel samengevatte onderzoeken is weliswaar volgens kritisch-rationalistische onderzoekslijnen gewerkt maar de auteur tracht in zijn interpretatie een klasse-lijn zichtbaar te maken voor allen. De dialectische wetenschapsopvatting, inclusief de marxistische, ontbreekt vrijwel.

– Het symbolisch interactionisme komt in enkele onderzoeken tot uiting (48, 49). In deze onderzoeken, die wel te vergelijken zijn met KOL-studies,

doch daarvan qua onderzoeksstijl verschillen, wordt o.a. getracht de wijze te vatten waarop burgers met het recht en de bijbehorende instanties omgaan en dit beleven. De onderzoeksstijl wordt gekenmerkt door zeer uitgebreide kwalitatieve interviews, die zo worden gebruikt in het geheel van dataverzameling, dat er generalisaties mogelijk zijn buiten het bij symbolisch interactionisten populaire microniveau.

Het kritisch rationalisme blijkt het overige onderzoek te beheersen. Hierbij kan opgemerkt worden dat hard-positivistisch (bv. behavioristisch) onderzoek dat niet uitsluitend op het strafrecht en/of op strikt individueel psychologische/psychiatrische kenmerken is gericht — wat op zich wel, doch rechtssociologisch (nog) niet relevant is — ontbreekt tenzij het zonder expliciete theorieën opererende factfinding vermeldt in overzicht 3 vraagstelling IV, ertoe gerekend zou worden.

5 Voor- en achteruitblik

Het bovenstaande samenvattend stel ik dat er met uitzondering van de paradigmakeuze in de breedte gezien ook groei waarneembaar is. In dit tijdgewricht dringt zich dan de volgende vraag op. Is het einde van de groei in zicht? Dat lijkt mij, o.a. gezien de vaste aanstellingen van de ambtenaar-onderzoekers niet. Maar wat zal er gaan gebeuren? Hiermee treed ik in het privilege van de auteurs van overzichtsartikelen om in het koffiedik te kijken en neer te schrijven wat zij ontwaren.

Er zal een inventarisering van de leemten in de rechtssociologische hulp aan de juridische wetenschappen moeten komen en daarop aansluitend een onderzoeksbeleid geformuleerd dienen te worden. Door evaluatie van wat inmiddels boven/op tafel is gekomen kan de rituele stoelendans waar Ter Hoeven (26) over schrijft, wellicht overgaan in een volgende fase, n.l. het aan tafel aanschuiven ter bespreking van de smaak of waarde van de concrete gerechten 'informatieverschaffing, maatschappelijke probleemanalyse, relativering van het maatschappijbeeld'.

Er zijn een aantal ontwikkelingen die als aanzetten tot de formulering van zo'n onderzoeksbeleid geïnterpreteerd kunnen worden: What's in the air? Er zijn samenvattende artikelen gepubliceerd waarin nederlandse (en buitenlands) empirisch onderzoek op een bepaald terrein wordt samengevat (32,

33, 34). Dit wijst op samentrekken van kennis en dat verhoogt de kans op reflectie, bv. op leemten in het onderzoek.

Er is een drietal rechtssociologiedagen gehouden waarop onderzoek werd besproken, of waarop zoals binnenkort zal gebeuren, een exponent van een paradigma (in casu de positivist Black) wordt besproken.

Er is kritiek geformuleerd op de rol van de WODC. Met name de vermenging van zelf onderzoek doen, de grootste opdrachtgever zijn en de grootste subsidiegever zijn, heeft vragen opgeroepen. Wellicht zal het subsidiesepotbeleid van het WODC nader besproken worden.

Het aantal onderzoekers is toegenomen; men zal zich moeten organiseren om de verdeling van de schaarste aan subsidiegelden in eigen hand te kunnen houden en om niet, als een verdachte, afhankelijk te zijn van wat slechts nominaal, althans niet een geëxpliciteerd beleid genoemd kan worden. Omtrent de factoren die van invloed zijn op het sepot (wel/geen subsidie) ontbreekt thans de mogelijkheid tot het verkrijgen van inzicht voor alle ter zake geïnteresseerden.

Het vervagen van het onderscheid tussen rechtssociologie en criminologie. Aan de definitie van criminologie onderscheid ik twee componenten, n.l. de gerichtheid op het straf(proces)recht en de gerichtheid op strikt individueel psychologische/psychiatrische kenmerken. In dit artikel ben ik bij het opmaken van de literatuurlijst van een definitie uitgegaan waarin ten aanzien van criminologie niet een disjunctieve relatie tussen deze twee componenten wordt gelegd maar van een definitie waarin een conjunctieve relatie is gesteld. Mijns inziens wordt door criminologen, d.w.z. werkenden binnen een vakgroep criminologie, heel wat (straf-)rechtssociologisch empirisch onderzoek gedaan.

De contouren van zo'n onderzoeksbeleid tekenen zich mijns inziens duidelijk af. Het beleid zal gericht moeten zijn op activiteiten als:

- inventariseren van de leemte;
- bestudering van de factoren die het subsidiesepot beïnvloeden.

- reflectie op . . . theorievorming en methodologie.

De aandacht die Glastra van Loon (15) vroeg voor de distributieve functies van het recht ten aanzien van de verdeling van kansen op toegang tot schaarse goederen zal dan wellicht systematisch aan de

orde kunnen komen, naast de traditionele interesse voor de integratieve functie van het recht. Bij de methodologische reflectie lijkt mij bestudering van de relatie tussen de methodes en methodenleer van de sociale wetenschappen die van de rechtswetenschappen opportuun. Het is immers van belang om te weten hoe de mensen van het recht (zeggen te) denken als men met hen wil samenwerken of als men een product onder hun aandacht wil brengen. Inzicht in beide methodologiën en de mate waarin deze op elkaar kunnen worden afgestemd, is voor de rechtssociologie van belang.

¹ Zie in de literatuurlijst de publikatie onder rangnummer 15.

² Onder 'strikt criminologisch onderzoek' versta ik: 'Elk onderzoek dat gericht is op relaties tussen enerzijds (instituties rond) het strafrecht en het strafrechtprocesrecht en anderzijds individuen, waar bij individuen worden gekarakteriseerd door kenmerken van psychologisch/psychiatrische aard'.

³ A. J. Hoekema en C. J. M. Schuyt dank ik voor de hulp die zij boden bij het samenstellen van de literatuurlijst. Ik dank hen alsook F. A. J. Gras en E. Lissenberg voor de kritische opmerkingen die zij maakten bij concepten van dit artikel. M. Smits dank ik voor de wijze waarop zij de administratieve verwerking verzorgde.

⁴ Deze bijlage kan bij de auteur worden opgevraagd. Adres: Juridisch Instituut, Kloveniersburgwal 72, 1000 GB Amsterdam.

Literatuur

1. Bakker-van der A., M., e.a., *Stagiaire-enquête* Advocatenblad, 1970, blz. 3-24.
2. Bergsma, R. L., *Rechtsbijstand en selectiviteit*, in: *Beslissingsmomenten in het strafrechtelijk systeem*. L. G. Moor en E. Leuw, eds., *Ars Aequi Libri-Utrecht*, 1978, blz. 125-143.
3. Braam, A., en H. G. Surie, *Toestand en toekomst van de Nederlandse balie; een organisatie verkenning*, 1972.
4. Buikhuisen, W., en Jac. van Weringh, *Politie, auto en veilig verkeer. Een experiment*, Wolters-Noordhoff, Groningen 1969.
5. Bloembergen, A. R., e.a., *Duizend Botsingen. Een kwantitatieve analyse van civiele rechtbankvonnissen van verkeerszaken*. Kluwer, Deventer 1972.
6. Bloembergen, A. R., en P. J. M. van Wersch, *Verkeersslachtoffers en hun schade*. Kluwer, Deventer 1973.
7. Burema, Y., e.a., *Uiterlijke kenmerken van 'ver-*

dachten' en bejegening door de politie: een straatexperiment. In: *Beslissingsmomenten in het strafrechtelijke systeem*, L. G. Moor en E. Leuw, eds. *Ars Aequi Libri-Utrecht* 1978, blz. 93-107.

8. Burght, Gr. van der, *Rapport: meningen van de bevolking over de verdeling van nalatenschappen onder het ab intestaat erfrecht*. *Nederlands Juristen Blad*, oktober 1978, blz. 745-750.

9. Coenen, A. W. M., en J. J. M. van Dijk, *Misdaadverslaggeving in Nederland*. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum, 1976.

10. Cozijn, C., en J. J. M. van Dijk, *Onrustgevoelens in Nederland*. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum, 1976.

11. Eck, J. van, *Strafrechtelijke conflictbeheersing*, in: *Beslissingsmomenten in het strafrechtelijke systeem*. L. G. Moor en E. Leuw, eds. *Ars Aequi Libri-Utrecht*, 1978, blz. 173-191.

12. Enschede, Ch. J., H. C. M. Moor-Smeets en A. H. J. Swart, *Strafvorming. Twee verslagen van het Seminarium van Hamel te Amsterdam, met een paar beschouwingen over straftoemeting*. Gouda, Quint, 1975.

13. Franken, H., *Vervolgingsbeleid. Een jurimetrisch onderzoek betreffende het vervolgingsbeleid van het Openbaar Ministerie inzake artikel 26 Wegenverkeerswet*. Gouda — Quint — Arnhem, 1973.

14. Gils, A. J. van, en M. G. van Westerop, *Rechtsbijstand onbereikbaar? Een onderzoek onder cliënten van de rechtswinkel te Rotterdam*. In de serie: *Mededelingen van het juridisch instituut van de Nederlandse Economische Hogeschool*, nummer 1, 1972.

15. Glastra van Loon, J. F., *Sociology of Law in The Netherlands*. In: *Norms and actions. National reports on sociology of law*. R. Treves ed., blz. 51-66. *Martinus Nijhoff, Den Haag* 68.

16. Gras, F. A. J., *Standaardcontracten. Een rechts-sociologische analyse*. Kluwer, Deventer, 1979.

17. Griffiths, J., *Enige aspecten van de verdeling van beroepszaken in drie juridische faculteiten*. *Ars Aequi*, november 1977, blz. 693-708.

18. Groenendijk, C. A., *De rechtelijke macht in Nederland: tussen balie en bureaucratie. Beleid en Maatschappij*, jrg. 2, 1975, blz. 151-166.

19. Groot, A. D. de, *Methodologie*. Mouton & Co., Den Haag 1978.

20. Haentjes, R. C. P., *De ontwikkeling van een strafbaarstelling. Toegelicht aan de hand van het ontstaan van de warenwet*. *Krips Repro, Meppel*, 1978.

21. Hoekema, A. J., *Vertrouwen in de justitie. Resultaten van een vergelijkend onderzoek*. *Samsom, Alhen aan de Rijn*, 1971.

22. Hoekema, A. J., *Rechtsnormen en sociale feiten. Een sociologisch onderzoek naar repressieve reacties op kleine havendiefstal*. *Universitaire Pers, Rotter-*

- dam 1972.
23. Hoekema, A. J., Opsporings- en vervolgingsrichtlijnen, een rechtssociologisch onderzoek. Delict en delinquent, 8, 1978, blz. 443-488.
24. Hoekema, A. J., De uitgespeelde gemeenteraad. Beschrijving van de invloedsverdeling bij een rooilijnbesluit in een grote gemeente. Kluwer, Deventer, 1978.
25. Hoekema, A. J., e.a., Syllabus rechtssociologie. Drukkerij P.E.T., Amsterdam 1979.
26. Hoeven, P. J. A. ter, De rondedans om de sociologie. *Ars Aequi*, 1973, blz. 173-182.
27. Houtte, J. van, en P. Vinke, Attitudes governing the acceptance of legislation among various social groups. In: Knowledge and opinion about law. A. Podgorecki e.a., Martin Robertson, Londen, 1973, blz. 13-43.
28. Hövels, B. W. M. en G. Krijnen, Functies van juristen. Een onderzoek naar de werkkringen van juristen die in de periode van september 1947 tot september 1972 zijn afgestudeerd. Instituut voor Toegepaste Sociologie, Nijmegen 1974.
29. Hövels, B. W. M. en G. Krijnen, Functies van juristen. *Ars Aequi*, jrg. 23, 1974, blz. 552-561.
30. Jettinghoff, A. en P. J. de Koning, Zeventig jaar rechtspraak in cijfers. Beleid en Maatschappij, 1976, blz. 38-44.
31. Jettinghoff, A. en M. G. van Westerop, Over standaardcontracten. Een onderzoek naar de juridische aanpak van een maatschappelijk probleem, in de serie: Mededelingen van het juridisch instituut van de nederlandse economische hogeschool, nummer 2, 1973.
32. Jongman, R. W., Vrouwe Justitia is ook maar een mens. Over sociale (on)gelijkheid van justitie, in: Beslissingsmomenten in het strafrechtelijke systeem. L. G. Moor en E. Leuw, eds., *Ars Aequi, Libri-Utrecht*, 1978, blz. 11-31.
33. Junger-Tas, J., Discretie bij het politie optreden. In: Beslissingsmomenten in het strafrechtelijke systeem. L. G. Moor en E. Leuw, eds., *Ars Aequi, Libri-Utrecht* 1978, blz. 77-93.
34. Junger-Tas, J., Taak en functie van de geuniformeerde politie. *Sociologische Gids*, 1978, 6, blz. 539-555.
35. Kraan, K. J. en A. Ruutten-Roos, Sociologisch onderzoek en de rechtspositie van minderjarigen. *Nederlands Juristen Blad*, april 1978, blz. 325-333.
36. Leeuwen, P. van, en C. P. Chr. M. Oomen, Een poenametrisch onderzoek bij enkele fiscale en daarmee vergelijkbare commune delicten. Kluwer, Deventer 1974.
37. Manen, N. van, De rechtshulpverleners. Kluwer, Deventer 1978.
38. Oomen, C. P. Chr. M., Voorlopige hechtenis en vrijheidsbenemende straffen. Een poenametrisch onderzoek bij enkele vermogensdelicten. Kluwer, Deventer 1970.
39. Punch, M., Fout is fout. Gesprekken met de politie in de binnenstad van Amsterdam. Boom, Meppel 1976.
40. Rotshuizen, E. J., Hoe recht is het eigendomsrecht. In: *Jaarboek Z.W.O.*, 1973, blz. 124-127.
41. Scheffer, W. C. M. e.a., Rechtspositie van minderjarigen. Een onderzoek naar het feitelijk vóórkomen van moeilijkheden tussen ouders en hun minderjarige kinderen op een aantal 'keuze-terreinen', de beeldvorming daaromtrent en de opvattingen over een ruimere rechtsregeling terzake. Instituut voor Toegepaste Sociologie, Nijmegen 1977.
42. Schendelen, M. C. P. M. van, en H. T. J. F. van Maarseveen, Proces van wetgeving. Tjeenk Willink, Groningen 1976.
43. Schendelen, M. C. P. M. van, Terugtrek van de wetgever. Tjeenk Willink, Groningen 1976.
44. Schendelen, M. C. P. M. van, Regering en parlement in crisistijd. Tjeenk Willink, Alphen aan de Rijn 1979.
45. Schuyt, C. J. M. en J. C. M. Ruys, Die Einstellung gegenüber neuen sozialökonomischen Gesetzen — Eine vorher — nachher — Untersuchung normativer Wirkungen der Einführung der Mehrwertsteuer. In: *Jahrbuch für Rechtssoziologie und Rechtstheorie*. Band III, 1972, blz. 565-599. Bertelsmann Universitätsverlag.
46. Schuyt, C. J. M., Justitioneel beleid en wetenschappelijk onderzoek. Beleid en Maatschappij, 1973, blz. 22-29.
47. Schuyt, C. J. M., De stagiaire van 1973. Verslag van een enquête. *Advocatenblad*, 1974, blz. 473-490.
48. Schuyt, C. J. M. e.a., De weg naar het recht. Kluwer, Deventer 1976.
49. Schuyt, C. J. M. e.a., Een beroep op de rechter. Een verkennend onderzoek naar de ervaringen van burgers met rechtspraak in het sociale-verzekeringsrecht, met name in zake de Ziektewet, de Werkeloosheidswet en de Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering. Kluwer, Deventer 1978.
50. Steenhuis, D. W., Rijden onder invloed. Een onderzoek naar de relatie tussen strafmaat en recidive. Van Gorcum, Assen 1972.
51. Straelen, F. W. M. van, Het seponerings- en strafvorderingsbeleid van het Openbaar Ministerie. In: Beslissingsmomenten in het strafrechtelijk systeem. L. G. Moor en E. Leuw e.d., *Ars Aequi, Libri-Utrecht* 1978, blz. 191-211.
52. Straelen, F. W. M. van, en P. A. J. Th. van Teefelen, Toekomst in de rechtelijke macht. *Nederlands Juristen Blad*, november 1977, blz. 979-982.

(*Vervolg op blz. 36*)

(Vervolg van blz. 26)

53. Snel, B., Selectiviteit in de rechtszaal. In: Beslissingsmomenten in het strafrechtelijk systeem. L. G. Moor en E. Leuw, eds., *Ars Aequi, Libri-Utrecht* 1978. blz. 213-221.
54. Tiggers, L. C. M., *De organisatie van de vroeghulp. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum*, 1978.
55. Vinke, P. e.a., *Houding ten aanzien van enkele aspecten van belastingheffing*. Rijksuniversiteit Leiden, afdeling rechtssociologie. Stencil 1970.
56. Vinke, P. en I. J. Berghuis-van der Wijk, *Houding van directeurs grote naamloze vennootschappen ten aanzien van enkele aspecten van belastingheffing. Een rechtssociologische benadering*. *Acta Politica*, 1971. Blz. 269-282.
57. Vinke, P., en I. J. Berghuis-van der Wijk, *Rechtsregels in de ervaringswereld van verschillende bevolkingslagen*. Kluwer, Deventer 1975.
58. Werff, C. van der, *Individuele gratieverlening in misdrijfzaken en recidive*. W.O.D.C., 1976.
59. Westerop, M. G. van, *Deponering van algemene voorwaarden en standaardcontracten*. *Weekblad voor privaatrecht, notaris-ambt en registratie*. Jrg. 102, nummer 5119, 1970, blz. 95-104.